

Лазо ЧУРЧИЋ*

ДУШАН МАРТИНОВИЋ ОД БИБЛИОГРАФИЈЕ ДО НАУКЕ О КЊИГАМА

У свету се библиотекарство учи на универзитетима близу два века. На нашим просторима библиотекарство се студира тек у новије време. Близу пола века студира се у Сарајеву. Мање од тридесет година студира се у Новом Саду на Катедри за мађарски језик и књижевност. Тек десетак година студира се и у Београду. Многи научници природних и примењених наука, а и многих друштвених, никада нису савладали цитирање извора и састављање библиографија. У библиотеке се на нашим просторима доспевало најчешће случајно од времена Јована Суботића и Ђуре Даничића. Сви који су доспевали у библиотеке, тек су у њима упознавали и савладали основе струке која траје од Вавилона, Александрије и Пергама, на примјер. Јамачно је и Душан Мартиновић дошао у библиотекарство попут Стојана Новаковића, Јована Радонића, Нићифора Дучића, случајно. Попут Душана Милачића, Ника Симова Мартиновића, Борислава Михајловића Михиза и он је у библиотекарству заорао дубоке бразде, оне у којима успева семе рада и знања.

1.

У Централну народну библиотеку Црне Горе „Ђурђе Црнојевић” дошао је Душан Јованов Мартиновић као формиран научник и публициста. Ипак, најплоднији научни рад остварио је доласком на чело Централне библиотеке на Цетињу. Рад у Библиотеци морао му је спочетка бити и нов и у много чему неочекиван. И пре тога био је плодан научник и публициста. Све што је урадио до тада знатног је домета. Да је само

* Библиограф савјетник у пензији.

онолико урадио, стекао би значајно место у култури Црне Горе, и не само у њој. У библиотекарству је остварио дела која није бирао он него она која су изабрала њега.

Током рада у Библиотеци у личности Душана Јованова настала је значајна промена. Дотада једна личност, стваралац, преобразио се у две личности. Радам на библиографијама, али и историји књига и библиотека продужио је властито стваралаштво. Показало се да је умео да ствара и на новом пољу, новим пословима. Послове у библиотекарству желео је, или боље речено морао је, да пожурје и проширује. Све то никако није могао сам, ни на Цетињу. Морао је да налази, и налазио је, сараднике и далеко од граница Црне Горе. Несхватљивом упорношћу настао је и други Душан Јованов, настао је организатор библиографских послова и послова на историји књиге Црне Горе. Тешко је рећи да ли је стваралац био испред организатора или је било обрнуто. Да ће неко урадити више од њега, мало је вероватно.

Рад на библиографијама започео је Душан Јованов 1970. радовима *Прилог библиографији професора и ђака Цетињске гимназије* (Годишњак Цетињске гимназије 2, 231-44) и *Библиографија Андрије Јовићевића* (Гласник цетињских музеја 3, 287-99). Део методологије састављања библиографије упознао је и савладао радећи на докторској дисертацији пре 1970. године. Као резултат тога рада је из 1971. његова: *Библиографија радова из географије у просвјетно-педагошкој и школској периодици Црне Горе* (Годишњак Цетињске гимназије 3, 211-21). Следиле су, потом, још неколике библиографије.

Када је 1. јуна 1976. дошао на чело Централне библиотеке, Душан Мартиновић се одмах срео са кратковеким *Библиографским вјесником*, који је покренуо и уређивао 1961-1964, Нико Симов Мартиновић. Скроман по изгледу, тај часопис је био високих вредности. О њему је убрзо Душан Јованов објавио прилог у *Историјским записима* (књ. 33, св. 2, 1976, 377-9) и брзо одлучио да га обнови. И обновио га је 1976. године. Настојао је да часопис у свему настави послове које је започео Нико Симов Мартиновић.

Дотадашњи библиографски рад Душана Јованова и обнављање *Библиографског вјесника* били су још увек у оквирима личног ствараштва. Његов дух и нагон за рад одвели су га у Централној библиотеци до послова које није могао обавити властитим знањем и радом. Најближи од послова Централној библиотеци био му је рад на националној библиографији Црне Горе. Било је после Другог светског рата замишљено и договорено да се начини ретроспективна библиографија Југославије тако

што ће у националним библиотекама бити састављене ретроспективне библиографије по строго територијалним принципима. Начињене су норме којих су требало да се придржавају све националне библиотеке. Како је библиографија Југославије требало да буде збир републичких библиографија, одлучено је да грађа у њима буде сређена ауторски и абecedним редом, што је условило да одреднице буду латиничне и писане изворно. Договор, међутим, није поштован. Хрвати су одустали од израде републичке библиографије и започели су израду националне библиографије. Последица таквог рада донела би дуплирање хрватских књига у другим библиографијама. У Србији су се угледали на Хрвате и отпочели израду националне библиографије. Нису, међутим, мењали одлуку о абecеди и латиничним одредницама. И у Хрватској и у Србији су одлагали израду библиографија старих штампаних књига.

Централна библиотека на Цетињу каснила је у изради националне библиографије. Душан Јованов као да тиме није био задовољан и хитно је ушао у послове израде *Црногорске библиографије*. Шире но игде, планирао је и организовао њену израду. Хтео је одмах:

1. библиографију инкунабула (15. век),
2. библиографију палеотипа (16-17. век),
3. библиографију нових књига (од 1834),
4. библиографију текстова из часописа и новина,
5. библиографију о Црној Гори и Црногорцима.

Само је он могао знати да ли је све то било могуће остварити, и само је он знао шта га је гонило да се упушта у тако голем посао. Људи на Цетињу, а и ближем окружењу, за све послове није било. Морао их је налазити и налазио их је. О том и таквом Душану Јованову већ се може рећи све, дабогме уз услов да буде времена и простора. Било му је довољно да начује где има оних који могу да ураде послове које је желео да види реализоване. Чуо је, на пример, за проф. др Јевгенија Љвовича Немировског и нашао га је у Москви. О томе како су њих двојица започели сарадњу мора да има сведочанства и њиховој преписци. Резултат те њихове сарадње су сјајне библиографије инкунабула и палеотипа из Црне Горе и Венеције. Библиографија цетињских инкунабула уз одличан библиографски опис садржи и попис свих бележених и познатих примерака. Библиографија венецијанских књига штампара из Црне Горе Јевгенија Љвовича већ нема описа евидентираних и познатих примерака, изостали су јер се штедело.

Уз библиографије цетињских инкунабула и венецијанских палеотипа објавио је Душан Јованов и библиографију литературе о њима, а уз њих

штампара у Србији проф. др Боривоја Маринковића. Где је сазнао за ово дело не знам, а дугујем сведочење како је дошао до рукописа. У Нови Сад је допутовао да га одведем проф. Маринковићу. Дуго су разговарали и добио је негативан одговор. По жељи Душана Јованова разговарао сам са проф. Маринковићем још неколико пута без успеха. Душану Јованову као да то није било довољно. Једном ми је телефоном поновио да одем проф. Маринковићу. Рекох му да не верујем у резултат. Ипак сам отишао и, на своје највеће изненађење, добио одговор да ће припремити рукопис за штампу. Једва сам могао да поверујем у то што сам чуо и још те вечери јавио на Цетиње да се упорност Душана Јованова исплатила. Откуда у њему толики нагон да не одустаје у намерама је већ друго питање и ваљда ће наћи тумача.

На Цетињу, у Централној библиотеци, Душан Јованов је организовао рад на изради Црногорске библиографије од 1834. године. Зашто је прескочио 18. век и трећину 19. века није нигде рекао. За разлику од српске и хрватске библиографије које су замишљене и изведене као ауторске, *Црногорска библиографија*, је састављена по струкама, децималном класификацијом по угледу на текућу библиографију Југославије Југословенског библиографског института са ћириличким одредницама. За такву библиографију је начињена периодизација: 1834-1918, 1918-1944. и тако даље. Прве две књиге те библиографије саставио је библиотекар Централне библиотеке Видак Рајковић. Касније књиге састављали су други аутори. Библиографску грађу Црногорске библиографије сређену децималном класификацијом прате регистар аутора, предметни регистар, те регистри издавача, штампара и хронолошки.

Повремене публикације (серијске) добиле су у *Црногорској библиографији* издвојено место. По замисли Душана Јованова и она прати хронолошку периодизацију, али је грађа сређена по насловима, азбучно. И њено коришћење олакшавају регистри.

Нарочито је Душан Јованов поклањао пажњу библиографији „расправа, чланака и књижевних радова” у периодици. Са Радивојем Шукловићем саставио је такве библиографије за 1835-85, 1885-1905. и 1951-55. годину.

Док се на израду *Црногорске библиографије* на Цетињу могло утицати, и док је она доследно извођена децималном класификацијом, на израду библиографије о Црној Гори ван земље то није било могућно, па је у њима распоред грађе дат онако како су је приредили аутори, најчешће према пракси у земљама из којих су. Могао је Душан Јованов ту грађу на Цетињу прилагодити начину како се то радило на Цетињу, али то није учинио. Ваљда није хтео да дира у ауторство сарадника из других земаља.

2.

Рад на библиографијама одвео је Душана Мартиновића и до биобиблиографија. Да библиотекари и библиографи прихвате израду биобиблиографија познато је у свету. Нама је најближе такво дело мађарског библиографа Јожефа Сињеија: *Живот и рад писца Мађарске (Magyar ivok elete es munkai, 1-14, Budapest, 1891-1914)*. Душан Јованов је био у сличној ситуацији попут Јожефа Сињеија када је приметио да су биобиблиографије неопходне и незаменљиве. За разлику од Јожефа Сињеија, иза њега није била моћна библиотека каква је била Национална библиотека Мађарске. Ваљда му се чинило да му и време истиче, па се одлучио да грађу објављује како стиже, а не да чека азбучни распоред. Настали су тако његови *Портрети*. Унутар књига, Мартиновић је грађу ређао према години смрти. Рачунао је, несумњиво, на трајање у времену онога о коме је написао биобиблиографију.

Не припада кругу биобиблиографија Мартиновићева студија *160 година Државне библиотеке Црне Горе*, Подгорица 2002, али по начину како је написана, она је веома блиска *Портретима*. Душан Јованов, очигледно је, воли биографије и не пропушта прилике да их напише. Исписао је тако животописе и рад у Државној библиотеци Филипа Ковачевића, Пера Богдановића, Сретена Вукосавовића, Николе Шкеровића Франа Кулишића, Душана Вуксана, Риста Драгићевића, Андрије Копривице и других. Значајно место у књизи је библиографија издања Државне библиотеке, као и њен додаток, објављен у властитом издању, *Библиографија библиотечких радника Централне народне библиотеке Црне Горе „Ђурђе Црнојевић”*, Цетиње 2002.

3.

Радећи на библиографијама, Душан Јованов је иницирао припреме у организовању пола миленијума штампарије на Цетињу. Учинило му се да ће за јубилеј бити потребно не само објављивање библиографије цетињских инкунабула и венецијанских палеотипа него да ће бити исто тако важно објављивање репринт издања најстаријих јужнословенских ћириличких инкунабула. Тај посао, и сложен и скуп, једва да је ико могао урадити успешно сем њега.

Као што је нашао Јевгенија Љвовича Немировског у изради библиографије инкунабула и палеотипа, нашао је и ангажовао Владимира Мошина и Катарину Мано Зиси да напишу пратеће студије уз репринт издања.

Тек ангажовањем Душана Јованова било је могуће објављивање репринт издања цетињских инкунабула и организовање јубилеја најстаријег штампарства Црне Горе и ћириличног штампарства уопште у нас.

4.

Душан Мартиновић је уистину много написао и организовао изучавање историје библиотека Црне Горе. Извесно је, библиографије су га одвеле ка историји штампарства и библиотека. Историји штампарства даровао је књиге *Црна Гора у Гутенберговој галаксији*, Цетиње 1994, *Пола миленијума штампане књиге у Црној Гори*, Подгорица 1994. Та је књига преведена на енглески, немачки и руски, као и *Луча тамом обузета* са поднасловом *Библиолошки есеји*, Цетиње 1995. Сасвим извесно рад на библиографијама, биобиографијама, историји књига и библиотека био је у интересовању Душана Јованова. Тако широко интересовање учинило је да његово дело припада науци о књигама (библиологији). Тој код нас сасвим новој научној дисциплини посветио је живот и рад Душан Мартиновић.

Душан Јованов је започео библиотекарске послове библиографијама да би их заокружио науком о књизи. Све те послове радио је и лично и ангажовањем многобројних сарадника, неких и подаље од Цетиња. У временима која ће доћи биће радови Душана Мартиновића допуњавани, понеки ће бити другачије виђени, биће нађена и другачија решења од његових. У науци у томе није и неће бити изузетак. Међутим, остаће то да је много покренуо, дао многе вредне и незаобилазне вредности и да је био на почетку науке о књигама у Црној Гори. Када је полазио у свет науке и публицистике, можда све то и није очекивао. Морао је да ради, да иде отворених очију, и радио је и ишао је отворених очију у велики свет науке.